

Sõjakas kaitse – konfliktid loodus- ja kultuuripärandi hoiu kujundamisel

Tõnno Jonuks, Lona Päll, Atko Remmel, Ulla Kadakas

Teesid: Artiklis uurime Eesti looduse ja kultuuri kaitsel tekkinud teravaid vastasseise, mida osalejad on mõnikord nimetanud sõdadeks. Näitejuhtumid ulatuvad pühapaikade kaitselt metsa ja linnalooduse kaitseni. Vaatleme artiklis, kuidas vastasseisud on arenenud, milliseid argumente kasutatakse ning millised konfliktid osapooled neis eristuvad. Meie eesmärk ei ole otsida konfliktidele lahendusi või neid ennetada – selle asemel soovime mõista, miks mõnikord muutub looduse ja kultuuri kaitse sõjakat retoorikat kasutavaks konfliktiks.

Võtmesõnad: konflikt, looduslikud pühapaigad, metsasõda, keskkonnakommunikatsioon, konfliktoloogia

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v24i30.22112>

Eesti ajaloos on olnud mitmeid konflikte, mille keskmes on mõni loodus- või kultuuriobjekt. Teravaid vastasseise leiab juba sajandite tagant – konfliktse kaitse vanim teadaolev näide on pastor Gutsloffi kirjeldus, kuidas talupojad üle kogu Lõuna-Eesti 1640. aastatel protesteerisid Võhandu jõe ehitatava vesiveski vastu (Gutsloff 1648). 21. sajandi loodus- või kultuuriobjektide kaitset (edaspidi LKK) toetavad protestid on meie jaoks mõistagi aktuaalsemad, saanud elavat vastukaja ning neid on käsitatud paljudes uurimustes (vt nt Brüggemann ja Kasekamp 2008; Annist 2020). Viimase mõnekümne aasta konfliktidel on mitmeid ajastule omaseid tunnuseid, kus põimuvad ühtaegu rahvuslikud, majanduslikud, keskkonnakaitselised ja võimuküsimused ning mõnevõrra üllatavalt on neis esindatud ka spirituaalne aspekt. Lisaks sellele iseloomustab nii globaalset keskkonnadiskursust kui ka Eesti viimase aja LKK konflikte meediastumine ehk konfliktide kujunemist, kajastamist ja haldamist suunab meedia loogika (vt Hutchins ja Lester 2015). Näiteks mõjutab keskkonnateemade nähtavust ühiskonnas nende uudisväärtus, uudistsükli loogika või kajastuse afektiivsus jne (Cox ja Pezullo 2017, 115–127). Avalikud diskussioonid leiavad aset hübriidses keskkonnas, sh põimunult nii traditsioonilises uudismedias kui ka sotsiaalmedias (Krotz ja Hepp 2013) ning protestiliikumisi iseloomustab lisaks õigussüsteemi ja

Artikli kirjutamist on toetanud ETFi grant „Eesti Keskkonnaliikumine 20. sajandil: ideoloogia, diskursid, praktikad“ (PRG908); Baltikumi ja Ida-Euroopa Uuringute Fondi grant „The Relocation of Transcendence: The Sacred of the Seculars around the Baltic Sea“; Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondi Eesti-uuringute Tippkeskus (TK145) ja Tartu Ülikooli ASTRA projekt PER ASPERA; samuti EMP finantsmehhanismi Balti teaduskoostöö programm EMP340 „Kaasavad paigad ja teekonnad: jagatud lood ja tähendusloome“ ning riikliku programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul“ projekt EKKD72 „Tekstiained kasutusvõimalused digihumanitaaria juhtumiuuringutes Eesti ajalehekollektsioonide (1850–2020) näitel“.

ametlike meetmete kasutusele suurem (sotsiaal)meedia kompetents (Cox ja Pezullo 2017, 251–269). Keskkonna ja kultuuripärandi teemad saavad avalikus ruumis sageli nähtavaks just konfliktide kaudu – kui keskkonda või pärandit tajutakse ohustatuna, muutub see diskussioonides oluliseks ja seda tunnetatakse teravamalt identiteedi osana (Hafstein 2012, 500–501). Konfliktikeskne kajastus tähendab aga, et kompleksed keskkonna ja pärandi teemad on kajastatud sündmuspõhiselt, lühiajaliselt ja fragmenteeritult (Hansen 2019, 87–88).

21. sajandi LKK konfliktidega seotud märksõnad on lisaks meediakajastuse olulisele rollile ka kaasamine ja ennetamine. Kui osapooled oskavad potentsiaalset vastasseisu ette näha ja tahavad teha koostööd kõigile sobiva (kompromiss)lahenduse leidmiseks, siis sellist olukorda on tavaliselt nähtud parima viisina asju korraldada. Võimaliku konfliktiennetusena ongi kaasamine ja mitmesuguste (sh sotsiaalsete) mõjude analüüs saanud arendus- ja haldusprotsesside loomulikuks osaks (vt Clarke ja Peterson 2015, 91–103; Daniels ja Gregg 2001). Näiteks on Eestis Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) juurutanud kohalike elanike kaasamist uute raiete kavandamisel (vt lähemalt Kuusik 2021) ning Muinsuskaitseamet loonud looduslike pühapaikade eksperdinõukogu, kaasates teadlaste kõrval Maavalla Koja esindajaid. Mõlemal juhul on eesmärk eelnevate arutelude abil eri arvamusi tekitavate tegevuste osas jõuda konsensusele või vähemalt kompromissile, mis paljudel puhkudel ka õnnestub. Paraku tekivad konfliktid neist ennetusmeetmeist hoolimata, mis sunnib küsima, kas me saame ikka konfliktide tekkepõhjustest ja mehhanismidest aru. Ja ehk ei peakski alati konflikte kartma ja vältima, vaid nägema nende konstruktiivset potentsiaali keskkonnakommunikatsioonis (vt nt Low 2008) või käsitlema neid ennustamatuse ja loovuse allikatena kultuuris laiemalt (nt Lotman 2009, 123–132)?

Artiklis vaatame mitmeid näiteid viimastest kümnenditest, kus LKK on arenenud meedias rohkelt kajastatud vastasseisudeks, toome välja nii laiapindsemad ühiskondlikud konfliktid (nn metsasõjad ja hiitesõjad) kui ka kõnekad üksikjuhtumid (Haabersti remmelga juhtum ja Treimani-Metsapoolse kogukonnametsa kaitsmine). Analüüsime, kuidas konfliktid on kujundanud ja struktureerinud viimase paarikümne aasta Eesti loodus- ja kultuuripärandi kaitse diskursust. Artiklis me ei otsi lahendusi, kuidas konflikte vältida või hallata – selle asemel püüame neid analüüsida ja vaadata, mis on konfliktide „taga“: kes nendest osa võtavad, mismoodi oma seisukohti argumenteeritakse ja milline on ühiskonna eri rühmade mentaliteet, mis üldse viib LKK konfliktideni. Püüame artiklis käsitleda LKK konflikte senisest mitmekülgsemalt, s.t kui tähenduslikke ja potentsiaalselt konstruktiivseid olukordi, kus on võimalik esile tuua ja uurida eri narratiive ja toimetehhanisme.

Raamistame ülevaate keskkonnakommunikatsiooni uuringute teooriaga, mida toetame viidetega konfliktoloogiale. Näitejuhtumite spetsiifikast tulenevalt kaasame

ka mõned kultuuripärandit ja pühapaiku puudutavad uurimused. Keskkonnakommunikatsiooni uuringute meetodid annavad võimaluse analüüsida konflikte pragmaatilisest aspektist ehk vaadelda konkreetseid avalikke diskussioone ja representatsioone ning suunata neid konstruktiivsemaks. Teisest küljest võimaldavad need läheneda keskkonnakommunikatsioonile konstitutiivselt ehk mõtestada laiemalt keskkonnaprobleemide- ja konfliktide tekkimise põhjusi (Cox ja Pezullo 2017, 34). Keskkonnakommunikatsiooni uuringud pakuvad raamistust mõlema, nii looduskaitsete kui ka kultuuripärandi konfliktide uurimiseks. Artiklis käsitleme konflikte hübriidsetena: vastuolud puudutavad ökoloogilist reaalsust, ent keskenduvad sageli kultuurilistele tõlgendustele ja praktikatele (vt nt Douglas, Verissimo 2013; Päll 2021b). Siinsesse artiklisse valitud näitejuhtumeid on meedias laialdaselt kajastatud ja neid võib seetõttu vaadata kui mudelkonflikte. Uuringus käsitleme konflikte ümbritsevaid avalikke diskussioone, lisaks toetub artikkel autorite poolt tehtud välitöödele (nt Treimani-Metsapoolet juhtum) ja kvantitatiivsele meediaanalüüsile (nt Haabersti remmelga ja metsasõdade puhul).

Elise Boulding (1962, 7) on oma klassikalises definitsioonis mõistnud konflikti kui tajutavat sobimatust või osapoolte arusaama, et neil on vastandlikud vaated või võistlevad soovid. Võistlusliku olemuse tõttu on konfliktid keerulised suhtlusolukorrad, kus põimuvad paljude osapoolte huvid ja taotlused. Sellises situatsioonis on suhtlus intensiivne, osapoolte seisukohti väljendatakse reljeefselt ja otsekoheselt, ühtlasi avaldub nende mõtteviis, maailmapilt ja mentaliteet. Konflikte, kus osapooled (siinses artiklis kokkuleppeliselt kaitsjad ja arendajad)¹ mõtlevad läbi ja sõnastavad oma tegevuse eesmärged selgemalt ning seeläbi jõuavad sisuliste probleemide lahendamiseni, saab pidada konstruktiivseteks (Lehtsaar 2015, 33). Probleemsed on hoopis võitluskesksed konfliktid, kus „ei võidelda mitte ainult oma asja eest, vaid ka teisele äratagemise nimel“ (16). Kuna konflikti tüüp ilmneb alles vastasseisu käigus ja võib, olenedes osapoolte käitumisest, aja jooksul muutuda, on konfliktid oma olemuselt unikaalsed, mis teeb alati toimivate lahenduste väljatöötamise keeruliseks.

LKK konfliktide lähiajaloo

Eesti lähiajalugu tunneb mitut looduskaitsealistest muredest lähtunud, paljusid inimesi ühendanud ja kõrghetkedel rohkearvulist liikumist, mida osalejad ise on nimetanud ka „sõdadeks“. 1960.–1970. aastatel, mil Nõukogude Liidu keskvõim eral-

1 Arendajatena käsitleme siinses artiklis neid isikuid või organisatsioone, kes planeerivad või viivad läbi tegevusi – raiuvad metsi, rajavad hooneid, karjääre vmt – paikades, mis on mõne teise inimese või grupi jaoks ökoloogiliselt või kultuuriliselt väärtuslikud. Kaitsjate all aga peame silmas nii üksikisikuid, kogukondi kui ka organisatsioone, kes aktiveeruvad arendajate plaanide või tegevuste tulemusel, vastustavad arendustöid ning taotlevad olemasoleva olukorra säilitamist ning sisulisemat kaasamist otsustusprotsessidesse.

das ebaproportsionaalselt suuri summasid maaparanduse teostamiseks, peeti maha soode sõda – ajakirja Eesti Loodus veergudel seisid teadlased ja looduskaitse korraldajad vastu soode kuivendamisele ning avaldasid sellega ametkondadele tuntavat survet (Kukk 2010). Kõige tuntum LKK konflikt on kahtlemata 1987. aastal alguse saanud fosforiidisõda NSV Liidu keskvõimu plaani vastu avada ulatuslikud fosforiidikaevandused Virumaal (vt Liivik 2022). Selles kombineerusid nii keskkonnakaitselised, rahvuslikud kui ka kultuurilised küsimused, mis tõi kaasa keskkonnakaitsjate, intelligentsi ja üliõpilaste laiapõhjalise vastutegevuse. Tulemuseks oli kaevandusplaanide külmutamine, kuid lisaks sellele oli ühiskondlik aktiveerumine fosforiidisõjas abiks 1991. aastal Eesti riigi taasiseseisvumisele (Dawson 2000). Sõja kujundit on kasutatud korduvalt ja nii on Eestis toimunud „kullisõda“ ja „lendoravasõda“; käesoleva artikli kirjutamise ajal 2022. aasta suvel toimuvat arutelu Nõukogude võimu püstitatud ausammaste mahavõtmise ümber on juba hakatud nimetama monumendisõjaks.

Seoses 1990. aastatel väliturismile suunatud Eesti kui roheline Eedeni motiivi väljakujunemisega ning puutumata looduse muutumisega rahvusliku identiteedi oluliseks nurgakiviks on Eesti näiline „roheline“ pidevate konfliktide ja debattide keskmes (Jonuks ja Remmel 2020; Annus 2022). Kuigi esineb debatte ka põlevkivikaevandamise ja tuulegeneraatorite, jõgedel olevate paisutuste likvideerimise ja kultuuriväärtuslike rajatiste (veskid, hüdroelektrijaamad) säilitamise üle ning taustal podiseb Balti riike Euroopaga ühendava raudtee temaatika ja selle mõju kohalikule looduskeskkonnale, on konfliktide keskmes enim puud ja metsad. Viimaseid võibki pidada Eesti looduse koondsümboliks. Hiljuti on samalaadseesse ikoonilisse staatusesse tõusnud sood, mis samuti tähistavad puhast ja puutumatut, suurema inimõjuta Eesti looduskeskkonda, olles samas külastaja jaoks esteetilised ja nauditavad (nt Pungas jt 2015). Rahvuslik lähenemine ongi Eesti LKK näidetes olnud valitsev. Vaatamata sellele, et viimase aastakümne jooksul on lisandunud retoorikasse ja argumentidesse üleilmset mõõdet, on konfliktide keskmeks rõhutatult Eesti loodus ja looduskultuur ning selle kaudu Eesti rahvuse kaitsmine (Kaljundi 2019). Seetõttu on ka globaalsete organisatsioonide ja liikumiste mõju Eestis väike. Näiteks mujal tuhandeid inimesi mobiliseerinud ja agressiivset retoorikat kasutavad kliimaaktivistide liikumised nagu Fridays for Future või Extinction Rebellion on Eestis piirdunud kõige enam mõnesaja aktiivse osalejaga (vt Rennit 2022) ja ei ole Eesti avalikus ruumis kuigi nähtavad.

Hiiesõjad

21. sajandi alguse esimene suurem LKK konflikt oli seotud religiooniga ning sellele viitavaid argumente on ka kõikides järgnevatel näidetes. Konflikti vedajaks oli Maavalla Koda, 1980. aastate lõpul laiema avalikkuse ette ilmunud Eesti nüüdisaegse paganluse peamine organisatsioon (Västrik 2015). 2001. aastal sai teatavaks, et Maa-

valla Koja jaoks olulisima, Samma Tammealuse hiie maa Lääne-Virumaal tagastatakse õigusjärgsele pärijale. Ehkki uuel omanikul ei olnud esialgu maaga mingeid plaane (Eesti Päevaleht 2001), esitas Maavalla Koda taotluse hiie maa munitsipaliseerimiseks, rõhutades, et tegemist on sakraalse maaga, mis pärimuse järgi kuuluvat ühisomandisse (Virumaa Teataja 2001a). Viru-Nigula vallavalitsusele saadeti arvukaid märgukirju, muuhulgas ka siseministeeriumi usuasjade talitusest, korraldati allkirjade kogumine jne. Hoolimata maavanema vastuseisust otsustas Viru-Nigula vald maa 2001. aasta novembris munitsipaliseerida, sest ei tahtud näida „kultuurivaenulik“ (Virumaa Teataja 2001b). Maavalla Koja poolt „Tammealuse sõjaks“ ristitud aktsioon (Maavalla Koda 2002) toimus suhteliselt väikeses mastaabis ega kerkinud üleriigilises meedias tugevalt esile, aga on oluline järgneva mõistmiseks – just siin testiti esimest korda pühapaikade kaitsmise taktikaid, mida kasutati järgneva tosinkonna aasta jooksul. Samma juhtum näitas, millist tähelepanu on võimalik saavutada konfliktiolukorra oskusliku haldamisega, aga ka seda, kuidas avalik tähelepanu aitab saavutada usuühenduse eesmäärke.

Juba Tammealuse sõja ajal kerkis esile „Paluküla sõda“ Raplamaal. Aastakümneid mitmesugusteks sporditegevuseks kasutatud hiiemäel ja selle ümbruses alustas Kehtna vallavalitsus 2004. aastal vahetult peale detailplaneeringu kehtestamist arendustöid suusakeskuse rajamiseks. Hiiekaitsjad korraldasid protestiaktsiooni ja takistasid suusalifti süvendit rajama tulnud buldooseri tööd. Järgnevalt organiseeriti Paluküla hiiemäe kaitseks ja suusakeskuse ärahoidmiseks pöördumisi, avalikke esinemisi, toetuskontserte jne (Päll 2021b). Selle tulemusel kujundati avalikkuses kuvand hiiemäest kui maausulistele olulisest puutumatu pühapaigast. Kohalikul tasandil tekkis aga kaks vastandlikku kogukonda, kes suhtusid teineteise seisukohtadesse äärmiselt kriitiliselt (samas). Paluküla suusakeskusest on saanud külmutatud arendusprojekt, sest kõikide aastate jooksul pole kavandatud realiseerima hakatud. Iga uus aktiivsem samm põrkub taas hiiekaitsjate vastuseisule, kuid igapäevaste spordiradade hoolduses on jõutud mitmete kaasamiskoosolekute abil kokkuleppele.

Juba 2005. aastal lahvatas järgmine konflikt, kui avalikustati plaan rajada Kunda hiiemäele kaks tuulegeneraatorit. Nüüdki avaldati arvukalt artikleid kohalikus ja üleriiklikus meedias hiie kui esivanemate püha paiga kaitseks. Kunda hiiemäe tuulegeneraatorite projekt läbis kõik kolm kohtuastet ning 2007. aastal peatas Riigikohus projekti lõplikult. Peatamise põhiline argument oli usuvabadus – hiiemäele püstitatud tuulegeneraatorite ja nende ümber oleva teenindusala tõttu ei oleks maausulistel enam usurituulide läbiviimine võimalik.

Hiiekaitsmise üksikjuhtumitest tingituna korraldas Maavalla Koda rea laiemale publikule mõeldud üritusi, et tõmmata inimeste tähelepanu looduslike pühapaikade kaitsele. Koguti allkirju (Maavalla Koda 2014), kohalikes ja üleriikliku levikuga ajaleh-

Joonis 1. Kaader videost „Koduhiite kaitse!“ (Metsatöll 2020). Militaarse ja agressiivse sümbolikeelega video on haruldane nii keskkonna kui ka kultuurivaldkonna kaitstes, mis traditsiooniliselt on rõhunud just „pehmetele“ väärtustele. Selline sümbolism rõhutab hiiesõdade erakordsust Eesti kultuuriruumis ning osutab võimalikele agressiivsematele hoiakutele oma väärtuste ja maailmavaate kaitseks.

tedes avaldati arvukalt populaarses vormis ja lihtsustatud sõnumiga lugusid. Alates 2009. aastast on mitmel pool Eestis eksponeeritud rändnäitust looduslikest pühapaikadest (Maavalla Koda 2009), on toimunud mitu kontserdisarja, kus pühapaikade kaitseks esinesid tuntud muusikud ja ansamblid (Metsatöll, Kukerpillid, Johansonid, Tõnis Mägi jt). Sellise laiaulatusliku avaliku kampaania tulemusel jäid teised samaaegsed potentsiaalsed konfliktijuhtumid, näiteks Purtse hiimäele planeeritud hoonestus 2006. aastal, lühikeseks, sest arendajad loobusid projektist kiiresti. Vaid Saaremaal Panga pangal ehitas omanik 2007. aastal parkla nii kiiresti ja jõuliselt valmis, et sealse hiie kaitseks ei jõutud mobiliseeruda.

Viimane avalik hiiesõdade lahing peeti 2011.–2012. aastal Maardu hiiemetsa ümber, ehkki siin sõja-retoorikat ei kasutatud. Maareformi käigus riigilt maa ostnud metsandusfirma raius maha osa metsast, mis oleks pidanud olema osa kaitsealusest ohvrihiiest, kuid ei olnud kitsenduste kaardile sellisena märgitud. Maavalla Koda taotles raie peatamist, raieluba vaidlustati ning tühistati, edasisi raieid ei ole toimunud. Selles juhtumis mängis olulist rolli kohalik kogukond ja Maavalla Koda tegutses pigem oskusliku taustajõuna, kes valdas konflikti haldamist ja oskas nõustada.

Kõikides eelnevalt kirjeldatud konfliktides on jälgitav ühesugune argumentatsioon – kaitsete, s.t Maavalla Koda ning osa kohalike kogukondade liikmete või muul viisil end seotuna tundvate inimeste jaoks on vaidlusalused kohad pühad iseenesest, s.t

pühadus tuleneb loodusest, mitte ei ole inimeste kultuurilise tegevusega paigale omistatud. Seetõttu ei ole looduskeskkonda mõjutav inimtegevus pühapaigas ka lubatav. Selline positsioon ei ole avatud kompromisside otsimisele ja viib suletud, vastanduva ja võitlusliku kommunikatsioonini. Avalikkusele eksponeeriti konflikti osapooltena omakasu silmas pidavaid emotsioonituid rahaahneid ärimehi ja kohalikke põliseid kogukondi, keda toetas Maavalla Koda, pakkudes muuhulgas juriidilist nõu. Vastasseisud seoti ka rahvusliku identiteedi diskursusega: pühaduse kõrval oli Maavalla Koja narratiivis alati esiplaanil ka rahvuslus – maausku propageeriti kui eestlaste põlist ja ainsat omausku. Selline rekonstruktivistlik paradigma ja autentsuse konstrueerimine on iseloomulik teistelegi tänapäeva paganlikele liikumistele, ennekõike Ida-Euroopas (vt Peers 2015; Szilágyi 2015). Nii sai pühapaikade kaitsest ühtaegu rahvuse ja rahvuskultuuri kaitse, kuna pühapaikades „on peidus meie rahva elujõu allikad“ (Maavalla Koda 2001). Sõltuvalt situatsioonist võidi pühapaikade kaitsega liita muidki sobivaid fenomene, näiteks riigikaitset, ehkki enamik argumentidest puudutas pigem loodust, kultuuri ja rahvusidentiteeti. Vastaspoolel, arendajate hulgas aga sellist ühtset narratiivi ei tekkinud ning esitatud vastuargumendid olid üksnes kontekstipõhised.

Häälekas tegevus mõjutas avalikkust, isiklike suhete ja lobitööga suunati ka Riigikogu. 2004. aastal tehti ettepanek hiite riikliku programmi käivitamiseks. Vaid neli aastat hiljem leiti sellele rahastus ja algas kava järgi üle-eestiline looduslike pühapaikade inventuur. Riikliku programmi raames toimus see 2008–2012 ja 2015–2020, edaspidi Muinsuskaitseameti ja Keskkonnainvesteeringute Keskuse projektide abil. Muinsuskaitseameti juurde asutati 2010. aastal nõuandva rolliga looduslike pühapaikade eksperdinõukogu, mis koondas nii eri valdkondade teadlasi ja ametnikke kui ka Maavalla Koja esindajaid. 2011. aastal loodud riigikogu pühapaikade toetusrühma tegevuse tulemusel lisandus 2019. aastal Muinsuskaitseadusesse uus mälestise liik – ajalooline looduslik pühapaik, mis eristas need muistised ülejäänud arheoloogiapärandist. Sellega on pühapaikade kaitse temaatika justkui normaliseeritud ning potentsiaalsed konfliktid omanike, arendajate ja kaitsjate vahel püütakse lahendada ametlike haldustoiingutega. Tegelikult lõppesid hiiesõjad Eestis juba pärast Maardu hiiemetsa juhtumit ja mitmed hilisemad arendustööd pühapaikades (vt Kaasik 2018) ei käivitanud enam sõjakat meediakajastust. Osalt oli see ilmselt seotud senise aktiivse, konfliktihaldamises kogunud ja karismaatilise liidri Ahto Kaasiku taandumisega Maavalla Kojast 2014. aastal. Teisalt mängis oma osa kindlasti ka see, et hiiesõjad olid selleks ajaks juba enam kui kümme aastat kestnud ning sellest teemast oli avalikus ruumis tekkinud mõningane väsimus. Seda illustreerib kujukalt pöördumine looduslike pühapaikade kaitseks, millele kogutud 6131 toetusallkirjast vaid kuus on lisandunud pärast 2014. aastat (Maavalla Koda 2014). Ent kümne aastaga oli loodusli-

Joonis 2. Üle 4500 osalejaga demonstratsioon tselluloositehase vastu Tartus 2018. aastal (Kangur 2018). Rahvusliku sümbolika kasutamine keskkonnaga seonduval protestil viitab konflikti mõtestamisele rahvuslikus raamistuses. Foto: Aili Vahtra (ERR).

kest pühapaikadest saanud avalikkuse jaoks piisavalt kinnistunud kontseptsioon ning vahend mitmesuguste arenduste peatamiseks.

Metsasõda

1999. aastal avaldas harrastusornitoloog Aarne Ots lugejakirja, kus ta tõdeb, et tagastatud või erastatud maadel hävitatakse vanu metsi lausa nädalatega, mistõttu kaovad lindude elupaigad, ning kutsus üles alustama metsasõda (Ots 1999). Nullindatel saatis kohati vägagi terav metsadebatt ja -poleemika nii metsaseaduse muutmise kui ka metsanduse arengukava (2011–2020) koostamist. Muuhulgas esitas Riigikontroll mitu mureliku sisuga auditit RMK metsanduspoliitika suhtes (nt Mattson 2010), mis pälvisid avalikkuse tähelepanu.

Tõeline metsasõda algas aga 2016. aasta lõpul seoses metsaseaduse muudatusega kuusikute raievanuse langetamiseks. Sellel „sõjal“ on olnud passiivsemaid ja ägedamaid perioode, üldisemaid ja lokaalsemaid konflikte ning esile on kerkinud aktiivseid looduskaitseorganisatsioone, kelle hulgast on kõige enam tuntud Eesti Metsa Abiks (EMA) ja Päästame Eesti Metsad (PEM). Üks metsasõja kõige silmatorkavam ja edukam juhtum oli kahtlemata protest planeeritava tselluloositehase eriplaneeringu vastu 2018. aastal (vt Annast jt 2022a). Selle taga olid kodanikuaktivistidest moodustunud Tartu apell (mis lõpetas oma tegevuse pärast kavandatud eriplaneeringu lõpetamist) ja EMA. Vastumeelsust planeeritud tehasele väljendasid mitmed

teadlased, kultuuritegelased ja kohalikud poliitikud eesotsas Tartu linnapea Urmas Klaasiga. Et nii metsasõjast kui ka tselluloositehase vastuseisust on juba põhjalik ülevaade antud (Lõhmus 2017; 2018; 2019; 2020; 2021; Kõiv 2020), siis pöörame siinkohal tähelepanu hoopis selle sõja käigus esile kerkinud EMale, mis pärast hiiesõdade lõppu on võtnud üle looduskaitseliste konfliktide haldaja rolli.

EMA loeb oma alguseks 2016. aastal toimunud metsaseaduse muudatuste vastast piketti Keskkonnaministeeriumi ees. Kui mitte päris algusest saadik, siis vähemalt 2017. aasta lõpust tegi EMA juhtrühm koostööd hiiesõja veteranidega. Looduslike pühapaikadega seotud konfliktid ongi mõjutanud Eesti keskkonnadiskursuse retoorikat ja keskkonnateemade raamistamist avalikus ruumis. Idee looduslike kohtade pühadusest ja rahvuslikust olulisusest kantakse sageli üle ka teistele loodusobjektidele ja paikadele; samuti käivituvad mõnikord varasemad pühapaikade konfliktid uutes vastasseisudes (vt nt Päll 2021b, 205). EMA retoorikasse ilmus üsna kohe metsa ökoloogilise tähtsuse rõhutamise kõrvale looduslike pühapaikadega, vähem muude pärandkultuuri objektidega seonduv kultuuriline ja spirituaalne komponent (EMA 2018). Samuti on metsade rahvuskultuuriline olulisus esil EMaga seotud Metsalaulupidudel, mille spirituaalne pool on jällegi tugevalt mõjutatud maasu traditsioonidest ja ideestikust.

EMA kuvand on mitmetahuline ning eristub selgelt traditsioonilistest looduskaitseorganisatsioonidest – tegemist on nüüdisaegseid vahendeid (professionaalselt korraldatud kampaaniad, hästi kujundatud infomaterjalid, lai palett kaasatud eksperte, kultuuritegelasi, arvamusiidreid) oskuslikult käsitseva kogukonnaga. Riiklike organisatsioonidega koostöö tegemise asemel keskenduti selgelt avaliku arvamuse suunamisele. EMA on osanud oma sõnumeid hästi sobitada afektiivse ja sündmusekeskse meediakajastuse konteksti, olles reaktsiooniline, kasutades emotsionaalseid argumente ning kaasates kiiresti inimesi sündmuste vahetu kajastusega sotsiaalmeedias (vrd ka Papacharissi 2015; Papacharissi ja de Fatima Oliveira 2012). Reaktsiooniline ja konfliktikeskne kommunikatsioon keskendubki vastandlikele hoiakutele ja sümbolitele, mis keskkonnaga seostuvad, ent jätab vähe ruumi kompromisside otsinguks. EMA emotsionaalsed sõnumid on kõnetanud ka gruppe ja inimesi, kes on ametlikus loodus- ja kultuuripärandi kaitse praktikas pettunud. See hoiak on aga viimastel aastatel muutunud ning EMA on hakanud üha enam kujunema oskusteabekeskuseks, mis valdab LKK konfliktide haldamist ning juriidikat, mille juures tehakse koostööd juba 2007. aastal asutatud SA Keskkonnaõiguse Keskusega (Vaarmari jt 2011; Larin 2018). EMAst on välja kasvanud ühendusi, mis järgivad pigem radikaalset joont (näiteks PEM), ehkki EMA kuvand on niivõrd tugev, et ka kõiki uusi looduskaitse liikumisi peetakse EMAs.

EMA on kaasatud metsanduse arengukava 2030 koostamisse ning teeb koostööd ülemaailmse säästva metsanduse standardi FSC sertifikaati andva organisatsiooniga. Aktiivse tegutsemise, strateegilise meediatöö ja kaasamise tulemusena on keskkonnateemadest huvitatud ning puudutatud inimeste ja organisatsioonide hulk oluliselt kasvanud. Metsanduse arengukava arutelud, RMK tegevus majandusmetsades ja kevadise raierahu diskussioon on kokku andmas metsakäsitlusele uut dimensiooni – näiteks on ilmunud mitmeid mõtteavaldusi, et mets on subjekt ning väärib analoogselt loomadega juriidilist staatust ja õigusi (Tiido 2021; Ratassepp 2021). EMA aktiivsus ja oskus kehtestada avalikus debatis teatud raamistusi (vt Scheufele ja Tewksbury 2007) ning tuues esile rahvuslikud ja spirituaalsed tähendused, on loonud olukorra, kus kõige väiksema lokaalse iseloomuga LKK pälvis kiiresti üle-eestilist tähelepanu ning käivitub emotsionaalne, intensiivne, vastanduv ja avalikus ruumis peetav diskussioon.

Metsandusdiskussiooni teine pool – arendajad ja erametsaomanikud – on emotsionaalsema aruteluruumi omaks võtnud. Ilmekaks näiteks on 2019. aastal Eesti Metsaseltsi korraldatud metsanduse visioonikonverentsil kõlanud erametsaliidu esindaja Ants Eriku ettekanne looduskaitsest ja majandusest. Ettekandja nimetas riiklikku looduskaitset totalitaarse ühiskonnakorralduse jäänukiks ning ühtlasi süüdistas looduskaitseaktiviste Eesti riikluse alustalade õõnestamises ja riigireetmises, sest metsamajandamise ja -tööstuse piiramine on kasulik ainult Eesti idanaabrile ja selle ekspansiivsetele nõudmistele (Erik 2019; Kartau 2020). Seejärel on mitmel korral kasutatud sellist, osa argumente üle võimendades ja teisi eirates loodud konstruktsiooni, kus looduskaitse taga otsitakse Venemaa Gazpromi rahastust, et demonstreerida looduskaitse kahjulikkust Eesti riigi ja rahva tuleviku jaoks (nt Nigul 2020). Säärased kunstlikud seosed ja ründav retoorika on konflikti eskaleerinud ja toonud kaasa ka vastaspoolelt sama emotsionaalseid väljaütlemisi, näiteks: „Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit on valinud enda juhiks valetava ja laimava tööli nimega Jaak Nigul“ (Laane 2020). Selle tulemusel on üks osa metsakaitse ja metsamajanduse diskussioonist sumbunud ebaproduktiivsesse vastandumisse, kus „ärapanevast“ sildistamisest on mõlemal osapoolel raske välja astuda.

Lokaalsed (linna)looduse kaitsmise juhtumid

Ilmselt tänu looduskaitse ja kliimadebati üha suurenevale aktuaalsusele on viimastel aastatel esile kerkinud lokaalsed (linna)looduse kaitses juhtumid, nt 2017. aastal Haabersti hõberemmelga langetamise ümber toimunud konflikt (Annist 2020) või 2021. aastal Haapsalus ja Viljandis toimunud protestid alleede maharaiumise vastu. Need assotsieeruvad tihedasti metsandusdebatiga, mis muidu jääb linnaelanikele kaugeks, kuid sarnase probleemi tulekul linna või kohaliku eluruumi tekib isiklik ja

teravam seos. Kõigi nende näidete puhul on reaktsioonina mõne ametkonna, asutuse või arendaja tegevusele aktiveerunud rohujuuretasandi kogukonnaliikumine. Erinevalt hiiesõdadest on nende aktsioonide ühine tunnus pigem kaitsjate allajäämine kui edu saavutamine. Kohaliku tasandi konfliktidesse kanaliseeritakse sageli üldisemate või ajaliselt varasemate vastasseisudega seotud hirmud ja pettumused (Douglas ja Verissimo 2013). Näiteks järgnes Haabersti hõberemmelga vastuolu just sumbunud Rail Balticu protestidele.

Lokaalsetest juhtumitest üks eristuvamaid on hiljutine Treimani-Metsapoolle rannamännikute kaitsmise juhtum Pärnumaal, eelkõige organiseerituse ja ettevõtmise tulemuslikkuse tõttu. 2020. aasta augustis ilmusid Treimani ja Metsapoolle külade piirkonda RMK teavitused peatselt algavate raiete kohta. Kohalikud jäid esialgu passiivseks, ent mobiliseerusid, kui sai selgeks planeeritud tööde ulatus. Korraldati mitmeid koosolekuid, kus olid esindatud nii RMK kui ka Häädemeeste vallavanem, kes aga toetas RMK tegevust. Selle tagajärjel toimus polariseerumine, kus ühelt poolt väljendati emotsionaalses vormis muret kohaliku elukeskkonna pärast, teiselt poolt aga ignoreeriti seda täielikult.

30. novembril 2020 registreeriti MTÜ Rannamänniku kaitseks, et püüda plaanitud raiet peatada kohtu kaudu. Loodud MTÜ eesmärk oli esindada kohalikke inimesi kohtumenetluses ning toimida kogukonna rahade koondajana eelseisva kohtulahingu tarbeks. Peagi loodi sündmuste arengust infot andev veebileht (www.rannamannikud.ee) ning algas juhtumi aktiivne kajastamine nii kohalikus kui ka riiklikus meedias (nt „Aktuaalses kaameras“). Abi ja nõu saamiseks pöörduti mitmete organisatsioonide ja inimeste poole eri tasanditel, kaasa arvatud EMA ja PEM. Pärast kohtule kaebuse esitamist rakendus esmane õiguskaitse ja raie peatati. Kui keskkonnainspektiooni hinnangul oli raie metsamajandamise eeskirjadega kooskõlas (Mutso 2020), siis kohtumenetlus tuvastas, et keskkonnaameti väljastatud raieload olid vastuolus valla üldplaneeringuga, mistõttu RMK tegevus oli ebaseaduslik. Samuti tuvastas EMA analüüs RMK Treimani-Metsapoolle küla ümbruse ja Ikla–Oandu matkaraja metsamajandamiskavas „ridamisi puudujääke FSC reeglite täitmisel“ (Rallmann 2020). Juhtumi finaalina tunnistas 15. jaanuaril 2021 Keskkonnaamet kehtetuks kõik 28 teatist, mis puudutasid Häädemeeste ja Ikla vahele jäävat metsa (Mutso 2021). Sellele järgnenud kohtumisel lepidi RMK ettepanekul kokku, et „RMK ei teosta järgmise viie aasta jooksul viidatud alal omal initsiatiivil ühtegi raiet“ (RMK 2021).

Metsapoolle näitest hoopis erinev oli Haabersti hõberemmelga juhtum 2017. aastal. Tallinna linna jaoks olulise liikluskoridori, Paldiski maantee rekonstrueerimise käigus tuli projekti järgi maha võtta ligi 800 puud, millest ühe silmapaistvama kaitseks korraldasid aktivistid suurema aktsiooni (Annist 2020; Päll 2021a). Puu raiumise vastu kogunes protestima väga erineva taustaga inimesi spontaansetest kaitsjatest

poliitikuteni, protsessi sekkusid mitmed institutsioonid, muuhulgas ka EMA, mis kutsus inimesi puu kaitsele. Nädalaid kestnud vastasseis tipnes viimaks politsei sekkumisega, kes protestijad minema toimetas, misjärel puu 27. juunil 2017 langetati. Hõberemmelga konflikt on tänapäeva Eesti keskkonnadiskursuses märgiline, sest kohalik ja marginaalne vastuolu pälvis plahvatusliku meediakajastuse (Annast jt 2022a). Puu mahavõtmise kajastus oli näiteks Postimehes 2017. aasta loetumate artiklite edetabelis 13. kohal (Postimees 2017). Hõberemmelga konfliktil on kõik uudisväärtuse tunnused: side päevasündmustega ja/või tuntud isikutega, värskus ja dramaatilisus (vt Cox ja Pezullo 2017, 120), samuti on tegemist ajaliselt ja ruumiliselt väga konkreetse vastuoluga, tõenäoliselt seetõttu oli seda ka suhteliselt lihtne ja atraktiivne kajastada (vt rohkem Annast jt 2022a).

Meedias „remmelgakaitseteks“ nimetatud protestijad kasutasid väga erineva sisuga sõnumeid, põimides teaduslikud argumendid (näiteks kõrghaljastuse olulisus müratõkkena) spirituaalsete ja emotsionaalsete sõnumitega (näiteks remmelga 300-aastane vanus või see, et puu on omandanud loodusliku pühapaiga tunnused). Väited pälvisid üksjagu kriitikat erialastelt autoriteetidelt ja näiteks Eesti Dendroloogia Selts pigem soovitas puu raiumist (Jaakson ja Kaasik 2019). Sõnumite vastuolulisus ja mitmekesisus tulenes sellest, et „remmelgakaitsetajad“ ei moodustanud ühtset organisatsiooni, neil ei olnud varasemat meediasuhtluse pädevust, läbimõeldud strateegiat ega seda toetavat narratiivi. Lisaks remmelgakaitsetajatele said meedias sõna dendroloogid ja munitsipaalametnikud, mistõttu oli käibel korruga suur hulk vastandlikku informatsiooni.

Kui võrrelda Treimani-Metsapöle rannamännikute ja Haabersti remmelga konflikti, torkab silma peamiselt erinevus protestide organiseerituses ja koordineerituses, mis omakorda mõjutas argumentatsiooni koherentsust ja meediakajastust. Metsapöle juhtumi puhul toimus konflikti lahendamine mõlema osapoolte spetsialistide tasandil – RMKd esindasid eri tasandi metsaülemad kuni RMK direktorini välja, kohalikke aga kogukonnas respekteeritud spetsialistid, kellel oli: a) teave õiguslike protsesside toimimisest tänu enda ja toetavate organisatsioonide ekspertiisile; b) lobitöö oskus ja kompetents meediaga suhtlemiseks; c) valmidus harida ennast ja teisi; d) piisav organiseerimisvõime MTÜ loomiseks ja kogukonna kaasamiseks. Olu- list rolli RMK valmiduses kokkuleppeid sõlmida mängis konflikti kajastamine meedias ning kohalike valmidus ajakirjandusega suhelda ja televisioonis esineda. Seevastu remmelga ümber protestijad ei moodustanud kesket ja juhtivat jõudu. Kohalikud Haabersti elanikud ei toetanud protestijaid, vaid pigem soovisid protestide lõpetamist. Diskussiooni sekkusid aga pidevalt uued isikud ja organisatsioonid, kes üritasid konfliktikommunikatsioonis pildile pääseda ja oma sõnumeid edastada.

Remmelga ja Treimani-Metsapoolle konflikt võimaldab näha organiseerumise rolli konflikti haldamisel ja lahendamisel. MTÜ tegeleb pärast lokaalse probleemi (ajutist) külmutamist teemaga edasi. Sisuliselt on see juhtum andnud tõuke hulgale inimestele tegeleda keskkonnateemadega laiemalt ning on teatud määral toimunud kogukonda ühendavana, mida näitlikustab ka 2020. aasta augustis MTÜ korraldatud kahepäevane festival Metsapoolel. Seoses KOV valimistega 2021. aasta oktoobris korraldas MTÜ kohalike kandidaatidele seas arutelu looduskaitsega seonduvatest küsimustest. Lisaks on MTÜ eesmärk seadusandjate mõjutamine teadlaste ja ametkondade kokkuviiamise kaudu. Näiteks toimus Kablis 2021. aasta veebruaris seminar, kus kohtusid teadlased, riigikogu keskkonnakomisjon, keskkonnaminister ja RMK esindajad.

Arutelu

Looduse või kultuuriobjektide kaitsmise aktsioone on viimase paarikümne aasta jooksul toimunud tegelikult märksa rohkem kui siinkirjeldatud konfliktid. Enamik neist ei jõua avalikku meediasse ning peetakse kaitsjate-arendajate vahel (nt Koppelmaa 2020). Siinse artikli näited tõusevad esile oma avalikkuse ja terava konfliktisuse tõttu, mis ühtlasi võimaldavad paremini jälgida osapoolte positsioone ja kasutatavaid argumente. Analüüsis joonistusid kesksena välja kaks omavahel tihedalt põimunud teemat – konfliktide osapooled ja konfliktis kasutatav retoorika, mis omakorda juhivad konfliktikommunikatsiooni – kuidas vastuolusid lahendatakse. Viimase paarikümne aasta konfliktid näitavad, et viisid, kuidas konflikti osapooled oma sõnumeid kehtestavad ja edastavad, on oluliselt muutunud. Konfliktid on andnud nendeks muutusteks peamise tõuke, suunates osapooli otsima sobivamaid ja efektiivsemaid kommunikatsioonikanaleid, katsetama mitmesuguseid protestimise ja kaasamise vorme, jne. Siinkohal saab eeskätt välja tuua kaks olulist muutust: muutunud protestikultuur ja (sotsiaal)meedia pädevuse arendamine. Emotsionaalsem, vastandumisele keskendunud ja samas julgelt sotsiaalmeediat kasutatav aktivism jõudis Eesti looduskaitse EMA loomisega, aga on nüüdseks muutunud tavapärasemaks. Kui 2000. aastate hiiesõdade ajal oli peamiseks avalikkuse mobiliseerimise vahendiks kohalik või riiklik meedia ja huvigruppide omavaheline suhtlus põhines e-kirjadel ja telefonil, siis viimaste aastate konfliktide puhul on sotsiaalmeedia roll isegi suurem kui traditsioonilisel meedial, järgides rahvusvahelisi trende (vt nt Lester ja Hutchins, 2012, 848). Avalik sfäär ise, milles konfliktid aset leiavad, on muutunud hübriidseks, killustatuks ja dünaamiliseks, võimaldades ühtlasi ka suuremat kaasatust (Bruns 2018, 309–317).

Konfliktide osapooled

Kui hiiesõdade ajal olid kaitsjad veel valdavalt üksikisikud, kelle selja taga seisis Maavalla Koda, siis hilisemate metsasõdade ajal on loodud mitmeid uusi organisat-

sioone. Lisaks Maavalla Kojaga seotud Hiite Majale on tekkinud laiemad nõuandvad organisatsioonid Keskkonnaõiguse Keskus, EMA, PEM ning mõne konfliktse kaasuse puhul on loodud eraldi ühendusi. Nagu Metsapöole näide demonstreeris, annab MTÜ (või muu organisatsiooni vorm) kaitsjatele tõsiseltvõetavust ja võimaldab olla konkreetsem dialoogipartner vastaspoolele. Nagu arendajate hulgas, on ka kaitsjate seas eri taustaga osapooli ja huvisid – kaitsjad võivad olla nii kohaliku kogukonna liikmed, aga ka inimesed, kes on diskussiooniga kaudsemalt seotud, näiteks maailmavaate kaudu (Cox ja Pezzullo 2017, 224–225). Treimani-Metsapöole diskussiooni ajal loodud MTÜ Rannamänniku kaitseks ning Haabersti remmelga all protestijad esindavad siinkohal kahte põhimõtteliselt erinevat organiseerumise viisi. MTÜ Rannamänniku kaitseks oli sisemiselt tugev ja koherentne. Remmelga juhtumi puhul vormus protestijate grupp juhuslikel alustel, enamasti (sotsiaal)meediasuhtluse kaudu ning oli heterogeenne. Ka kohalik kogukond ei liitunud „remmelgakaitsetega“. Esimesel juhul oli koondumise alus kogukondlikkus (*collectivity*), teisel juhul võrgustikupõhisus (*connectivity*) (vt Bennett ja Segerberg 2013). Ent huvigruppidega võivad ühineda ka ideoloogid – ennekõike suure sotsiaalse kapitaliga loovisikud, kes kujundavad loodus- ja rahvuskaitsest õhkkonda, kuigi ei võta otseselt või prominentselt vahetult kaitsmisest osa.

Kõik siinkäsitletud konfliktid on eskaleeritud kaitsjate poolt. See on tingitud sellest, et nemad on sunnitud planeeritud muutustele reageerima ja arvestatava partneri positsiooni saavutamiseks end jõuliselt kuuldavaks tegema. Üks põhjusi, mis soodustab konfliktide teket, on kogukondade või kaitsjate tunne, et protsess ei vasta nende tegelikele ootustele ja nende nõudmistega ei arvestata. Arendajad samal ajal kõnelevad seaduse positsioonilt, mistõttu nende argumentid mõjuvad tugevamalt (Kuusik 2020, 60). See tekitab soodsa pinnase kaitsjate suhtumisele, et „meid ei kuulata ja meiega ei arvestata“. Konflikti eskaleerimine intensiivse kampaania abil on kõige kiirem ja efektiivsem viis saavutada positsioon kaasatavana, sest praktika on näidanud, et kohe alguses konstruktiivsete kompromisslahenduste pakkumine jääb enamasti otsustaja tähelepanuta – nende taga ei nähta või ei usuta olevat laiemat kogukonda. Ka Susanna Kuusik (2020, 20) toob välja, et huvirühmade esindajad tunnevad, et neil on „väga palju kaalul ja väga vähe kaotada, mistõttu ollakse valmis jõudma kokkuleppele läbi konflikti“. See aga tähendab, et hoolimata kaitsjate justkui nõrgemast positsioonist on konflikti haldamine läbi emotsionaalse meediakajastuse enamasti olnud nende käes. Sellise kajastuse olulisteks tunnusteks on ühelt poolt aktiivne ja avalik teavitustegevus, kasutades nii traditsioonilist ajakirjandust kui ka sotsiaalmeediat, teisalt aga tuginemine emotsionaalsetele ja spirituaalsetele argumentidele, mida põimitakse teaduslike argumentidega. Retoorikas on tihti läbivateks märksõnadeks pühadus, rahvuslus, mets, ajalugu ja põlisus. Arendajad on sellisesse situatsiooni sattudes olnud sunnitud omakorda reageerima, teadmata täpselt, kui-

das. Vastusena kaitsjate survele on organisatsioonid, näiteks RMK, kohandanud oma strateegiaid, loodud on kaasamise spetsialistide ametikohad, mis tegelevadki spetsiaalselt konfliktide ennetamise ja lahenduste pakkumisega (Kuusik 2020).

Konflikti haldamisel ja juhtimisel on oluline roll inimestel, kes on konflikti kaasanud, eriti karismaatilistel, energilistel ja pühendunud liidritel. Ametkondi või ettevõteteid esindavatel osapooltel karismaatiline liider üldjuhul puudub, sest nende autoriteetsuse aluseks on juba institutsioon ise. Seetõttu on nad pigem püüdnud ehitada oma legitiimsuse õiguslike ja teaduslike diskursuste kasutamise kaudu. Kaitsjate poolel on karismaatilise liidri roll ja vajadus selle järele seevastu suurem, sest liidri abil luuakse autoriteet ja legitiimsus. Hiiesõdades oli eestkõnelejaks toonane Maavalla Koja juht Ahto Kaasik, metsakaitse aktsioonides on kõneisikuteks olnud Linda-Mari Väli ja Indrek Vainu EMAs. Karismaatiliste liidrite taandumise järel (Ahto Kaasik taandus 2014, Indrek Vainu 2020) on ka konfliktid teisenenud, tuues ühtlasi kaasa ühenduste vähenenud nähtavuse. See ei tähenda, et organisatsioonid ei tegutseks – vastupidi, pärast konfliktifaasi läbimist on nii Maavalla Koja tegevus Muinsuskaitseameti pühapaikade nõukogus kui ka EMA tegevus koostöös RMKga olnud konfliktide ennetusel ja situatsioonide lahendusel varasemast efektiivsemgi, kuid avalikuse ette jõuavad need tegevused märgatavalt vähem.

Konflikti arenemise käigus toimub enamasti polariseerumine, mille tulemusena sünnivad vastaspoole kohta loodud lihtsustatud, kuid efektsed stereotüübid. Ehkki iga konflikt on erinev, osutavad nii siin artiklis valitud näited kui ka keskkonnakommunikatsiooni uurijate analüüsid, et nii konflikti osapooled ise kui ka ajakirjandus kasutavad üsna fikseeritud ja üldlevinud raame konfliktides osalejate kirjeldamiseks, mis mõjutab otseselt osapoolte legitiimsust ja nähtavust diskussioonides (nt Cox ja Pezullo 2017, 128–129; Hansen 2019, 38–46). Nii portreeritakse arendajaid tihti ahnete ja emotsioonitute ärimeestena, rahahaidena, keda huvitab vaid kasumi teenimine. Ja tõepoolest, arendajate huvi ongi oma projektide kasumlik elluviimine ning eriti hiiesõdade käigus oli näha, et konflikti sattumine oli arendajate jaoks ootamatu, nad ei olnud seda ette näinud ja ei osanud sellega tegeleda. Ka linnalooduse kaitsel on enamasti jälgitav, kuidas arendajad, näiteks linnavalitsus, ei ole arvestanud eri tähenduste ja funktsioonidega, mida inimesed on linnaloodusele omistanud. Kaitsjaid omakorda kujutatakse stereotüüpsete ullikeste, naivistlike puukallistajate, lapsikute uuspaganate ja linnavurledest loodusearmastajatena, kes ei tea, „kuidas asjad päriselt käivad“, kuni süüdistusteni idanaabri viiendaks kolonniks olemises. Näiteks on meediaanalüüsist selgunud, kuidas Haabersti remmelga juhtumile viidatakse Eesti avalikus ruumis tänini sageli kui naiivse, mõttetu protesti analoogile (Annast jt 2022a).

Retoorika ja argumendid

Osapooltest olulisemadki on retoorika ja argumendid, mida konfliktis kasutatakse. Kui kommunikatsioonihäired kõrvale jätta, siis vähemalt retoorikas on mõlema osapoolde eesmärk justkui sama – mõlemad soovivad konflikti vältida, soovivad säilitada loodust ja kultuuripärandit, ühtlasi tagada, et elu Eestis säiliks ja edeneks. Selle saavutamise meetodid on aga kardinaalselt erinevad. Nii RMK esindajad kui ka metsakaitsjad on nõus väitega, et kõik soovivad Eesti metsadele tagada paremat tulevikku ja säilitada kaunis looduskeskkond, kuid arvamused lähevad diametraalselt lahku selles, mida parem tulevik tähendab ning kuidas seda saavutada (vt ka Kuusik 2020, 8). Siinsete näidete puhul torkab selgelt silma esmalt konfliktile, isegi vägivaldale viitav keelekasutus – eeskätt kaitsjate poolt, kes tajuvad arendusi ohuna oma identiteedile. Ka LKK konfliktide nimetamine sõdadeks viitab algusest peale vastasseisule ja see annab tooni ka kogu järgnevas diskussioonis. See mõistagi ei tähenda, justkui oleks vaid kaitsjate pool vastutav konfliktide tekkimise eest – konfliktialdset käitumist ja polariseerivat retoorikat esineb mõlemal pool.

Analüüsid kasutatud retoorikat, on konflikte jagatud mitmeti. Näiteks Robin Pinkley (1990) on eristanud konflikti dimensioonid: inimsuhted vs. ametiülesanded; intellektuaalne vs. emotsionaalne argumentatsioon; võidule vs. kompromissile orienteeritud lahendused. Hiiesõjad said laheneda juba probleemipüstituse tõttu – pühadus on loodusest antud ja inimene ei tohi seda häirida – justkui vaid ühe poole võiduga ja kompromissideks kohta ei olnud. Metsa- ja hiiesõdades põrkusid teaduslikud, empiirilistele faktidele ja ratsionaalsele arutelule suunatud argumendid emotsionaalsete, spirituaalsete ja isegi esoteerikasse kalduvate argumentidega; nende kahe taustalt ei puudunud ka rahvuslike ja riiklike huvide rõhutamine. See muidugi ei tähenda, et esindatud oleks alati vaid üks polariseeritud teema (Jehn 2014, 15) või diskursus. Näiteks metsasõdades, kus nii kaitsjad kui ka arendajad toetuvad oma argumentatsioonis peamiselt loodusteaduslikele andmetele, kaitstakse samade argumentidega hoopis vastandlike seisukohti, põimides neisse emotsionaalseid ja spirituaalseid aspekte.

LKK konflikte ja nende spetsiifikat arvestades näivad kõige selgema vastandpaari moodustavat majanduslikud vs. looduskaitse/rahvuslikud (LKR) argumendid. Selline vastandus tuleb eesmärkidest, millega pooled konflikti sisenevad, ja kirjeldab, mida nad saavutada tahavad. Ühtlasi tähistab selline vastandpaar ka kõige selgemalt erisuguseid maailmavaateid, mis osutab, miks osapooled oma argumentatsioonis tihti üksteisest mööda räägivad või ei suuda vastaspoole argumente vastu või tõsiselt võtta. LKR argumendid on mõistetavalt levinud kaitsjate pool. Lisaks looduskaitse/ökoloogia ja muinsuskaitse diskursustele on selles retoorikas tihti olulisteks emotsionaalsed ja spirituaalsed aspektid – pühadus, mee-

lerahu, kogukonnatunne, põlisuse rõhutamine ja esivanemate tarkus, mis toetab säästlikku ja loodust hoidvat eluviisi. Neid, tihti arhiivimaterjalidele või suulisele pärimusele viitavaid argumente esitatakse kui traditsioonist või pärimusest tulenevat tõde. Täiendatuna sugulusrahvaste ja Ameerika indiaanlaste pärimusega on kujundatud kooslus, kuhu põimitakse kokku akadeemiline haridus ja teadmised ning spirituaalsed diskursused (vt nt Kangur jt 2020). Nii luuakse sümbioos minevikust, olevikust ja tulevikust ning näidatakse oma argumente autoriteetsetena.

Üheks keerulisemaks küsimuseks konfliktides on spirituaalsusega seotud argumendid. Selle näiteks on Maavalla Koja propageeritav seisukoht, et paiga pühadus tuleb loodusest, see ei ole inimeste antud kultuuriline pühadus ning nii ei ole ka inimesel õigus pühapaigas midagi muuta või teha. Ainsad lubatud tegevused tulenevad pärimusest – hiies on lubatud käia ja olla või seal ohverdada; keelatud on igasugune paiga muutmine, millegi kaasavõtmine jne (vt nt Kütt 2007). Hiiesõdades jäi vastaspoole sõnum varju – majanduslikust maailmavaatest lähtudes ongi pühaduse ja spirituaalsusega keeruline arvestada, eriti kui see toob kaasa tegevuspiiranguid. Pealegi oli rahvuslikele tunnetele ja kultuuripärandi kaitsmisele rõhudes pühapaiga kaitsjate sõnum alati tugevam – konflikti haldamise mõttes isegi proaktiivne, esitatud oskuslikult, rõhudes emotsionaalsetele, spirituaalsetele ja rahvuslikele argumentidele, millega on keeruline, kui mitte võimatu vaielda. Pärast hiiesõdade lõppu võeti pühadusele viitavad argumendid kohati kasutusele ka EMA poolt, mida soodustas selleks ajaks juba kujunenud ja laialt aktsepteeritav arusaam maausust kui eestlastele oma- ja põlisest maailmavaatest, mille järgi kogu loodus on hingestatud ja osa paiku on eriliselt pühad. Looduse pühadust kui olulist ideed Eesti keskkonnadiskursuses näitlikustas ka Haabersti remmelga juhtum, ehkki siin spirituaalsed argumendid ei töötanud. Kuigi puu ei olnud pärandobjekt, proovisid protestijad seda pühadusega seostada, nimetasid remmelgat Emapuuks ning kasutasid oma tegevuses nii rahvuslikku kui ka spirituaalset sümboolikat ja sõnavara (vt Annast jt 2022b). Argumendid puu pühaduse ja traditsioonilisuse kohta olid küll remmelga meediakajastuses selgelt esil (samas), ent said palju kriitilist vastukaja. Ka Metsapoole konflikt algas emotsionaalsete argumentidega, ent kohe pärast organiseerumist valis MTÜ teadlikult vaoshoitud argumentatsiooni tee, distantseerides end emotsionaalsetest diskursusest ning selle rõhutamiseks pöördus teadlaskonna poole, et need aitaksid sõnumeid kirjutada ning esitada. See avas tee kokkulepeteks RMKga – rõhuasetus intellektuaalsetele argumentidele aitas saavutada kompromisslahenduse, kuna mõlemad pooled rääkisid lõpuks „ühes keeles“.

Kaitsjate pühadusega seotud argumentidele vastukaaluks on arendajate pool tuginenud majanduslikele argumentidele. Nende, enamasti arvuliselt mõõdetavate, lihtsate ja selgetena esitatud argumentide põhjendus on justkui kõigile mõistetav –

majandus on ühiskonna toimimise alus, kui sellel ei lubata tegutseda ja teenida kasumit, jäävad inimesed tööta, langeb ühiskonna jõukus ning lõpuks jäävad finantseerimata ka kaitsjad ise, kes tihtipeale saavadki palka riigieelarvelistest vahenditest. Lisaks rõhutab arendajate pool makromajanduslikke argumente – metsamajandus on Eestis oluline majandusharu ja iseseisva riigis üks alustala. Kuna neid esitatakse emotsionaalsete argumentide vastu, siis tajutakse neid tihtipeale aga ametnike või ärimeeste ülbusena. Kindlasti on ülbe ja ülemäära enesekindel suhtlemine paljudel kordadel päriselt probleem, eriti kui emotsionaalsed argumentid on juba jõuliselt välja toodud ja nende abil on kaitsjad ennast nähtavaks muutnud ja vastaspoolt diskussioonile sundinud. Susanna Kuusik (2020, 27) on kirjeldanud „ülbe“ suhtumise tagamaid metsanduses – metsaekspertid on hästi kursis oma valdkonnas, kasutavad erialast terminoloogiat, neil on omavahel väljakujunenud hierarhia ja autoriteedid, samuti arvestatakse aja jooksul kujunenud traditsioonidega. Vastaspool kasutab aga termineid ebatäpselt või hoopis valesti, neil pole vajaminevat kompetentsi jne, mistõttu nad tajuvadki teist poolt enda üle domineerivana.

Oma positsioonide tugevdamiseks ja argumentide tõsiseltvõetavuseks on nii kaitsjad kui ka arendajad kasutanud autoriteete väljastpoolt, ennekõike akadeemilisest teadusest. Otsestest osapooltest sõltumatule autoriteedile tuginemine on levinud võte, mille abil tõde konstrueerida (vt ka Oring 2008). Keskkonnaalastes diskussioonides on peamiseks autoriteediks olnud teadusandmed ja alles hiljuti on keskkonnakommunikatsioonis hakatud kõnelema kohaliku teadmise või erilaadiliste kogemuste arvessevõtmisest (Nisbet ja Scheufele 2009), millest Eestis on kõige iseloomulikum arhiveeritud folkloori kasutamine (vt lähemalt Päll 2021b). Juba alates esimesest hiiesõjast Samma Tammealusel püüti pühapaikade kaitsesse kaasa tõmmata mitmeid autoriteete – poliitikuid, eri huvirühmade eestkõnelejaid, aga ka teadlasi. Rahvuslikkuse ja kultuuripärandiga argumenteerimine tõi hiiesõjale kaasa suure toetuse ennekõike Isamaa kui toonase kõige rahvuslikuma erakonna poolt. Pärimuslike pühapaikade kaitsel on olnud tegev palju poliitikuid ja kohalikke otsustajaid, kelle motiivid liikumisega ühinemisel on aga väga erinevad. Akadeemiliste teadlaste toetus oleks andnud enam kaalu pühapaikade kaitses kasutatud väidetele, paraku teadlaste poolelt oodatud ühtsust ei tekkinud. Kompromissiks võib pidada asjaolu, et nüüdseks on looduslike pühapaiku tunnustatud ka juriidiliselt nii ainelise kui ka vaimse kultuuripärandi elementidena. Riigikogu otsusega on kinnitatud, et looduses on kohti, mida on ajalooliselt pühaks peetud ning nende säilimiseks tuleb leida kompromiss omanike õiguste ja tegevustega, ent hoides inimõhu neis paigus minimaalsena.

Autoriteete väljastpoolt on kasutanud ka arendajate pool, ehkki taas tehes selge valiku sellistele valdkondadele või teadlastele, mis/kes toetavad nende seisukohti. Nii valitakse autoriteete pigem majanduse või tehnoloogiaga seotud valdkondadest.

Mõlema poole autoriteetide kasutamisel võib näha, et autoriteetidelt küsitakse konkreetseid teadmisi või fakte, „suure narratiivi“ panevad aga kokku ja esitavad ikkagi konflikti eestvedajad. Sel moel võivad autoriteetidid sattuda konfliktis ühe või teise osapoole hulka nende enda tahtest sõltumata. Hea näide selle kohta on eri arusaamad, kuidas mõista metsa ja kuidas arvutada metsa kogust Eestis, millised on metsa langetamise mõjud süsinikuringele või mida võib pühapaigas teha ja mida mitte.

Kokkuvõtteks

Demokraatlikus ühiskonnas on normaalne jõuda enamuse toetatud otsuseni vaidluste ja arutelude kaudu, seetõttu on lõplike otsuste kujunemistee tihti peale aeganõudev. Paljude vaidluste käivitamine toimub konfliktisel toonil ja vastuoluliste sõnumitega, millest aja jooksul konfliktiga tegelemise käigus kasvavad välja konstruktiivsed lahendused. Konfliktiolukordi võib vaadata indikaatoritena, mis toovad esile vastuolud, küsimused ja teemad, mida on tarvis arutada, ümber mõtestada või taas defineerida. Seetõttu on oluline mõista LKK konfliktide põhjuseid ning näha kasutatavate argumentide ja retoorika taga konflikte käivitavaid mehhanisme ja tekkepõhjuseid. Alles siis on võimalik konfliktiga tegeleda nii, et seda on võimalik päriselt lahendada. Siinkirjeldatud ja suuresti maailmavaatelist erimeelsustega arendajate–kaitsjate konfliktide lahendamine on mõistagi keeruline ja eeldab pikki ja laiapõhjalisi arutelusid ning konstruktiivsetele lahendustele orienteeritud osavõtjaid. Maailmavaatelist erimeelsused näivad olevat enamiku nüüdisaegsete LKK konfliktide peapõhjus, kuid motiivid, mis ajendavad osapooli konfliktidesse siseneda, võivad olla väga erinevad. Lisaks konfliktide haldajatele ja neile, kes kaitsevad oma isiklikke veendumusi ja maailmavaadet, on kindlasti ka neid, kes püüavad saavutada suuremat sotsiaalset kapitali, vältida muutusi vahetus elukeskkonnas (nn NIMBY- ehk „mitte minu tagahoovis“-efekt); samuti võib selle taga olla majandusliku kasu saamine või näiteks RMK puhul asutuse põhikirjast tulenev majandustegevus.

Viimase aja LKK näidete puhul on kahtlemata märgilised hiiesõjad – nende käigus kujunes välja konfliktilahenduse mudel, mida sealtpeale on nii Maavalla Koda kui ka teised kaitsjad rakendanud nii pühapaikade kui ka loodusobjektide kaitsel. Mudeli üks tunnuseid on selle kompromissitus – kaitsjad lähtuvad isiklikest, emotsionaalsetest või spirituaalsetest argumentidest, millega vastaspool vaielda ei saa, tuleb nõustuda või vastanduda. Ka EMA kampaaniad alustasid emotsionaalsete maasu retoorikaga segatud argumentidega, kuid praeguseks on sellest arenenud oskusteabe keskus, mis on loonud toimiva koostöövõrgustiku teiste liikumiste ja ühingu- tega ning kus osatakse konflikte juhtida. Küll aga ei tohiks neid vastasseise vaadata üksnes negatiivsete situatsioonidena. Tänu Maavalla Koja suunatud hiiesõdadele ja nendega kaasnenud valmisolekule loodi hiite riiklik programm ning 2019. aastaks

jõudis muinsuskaitseeseadusesse uue mälestiseliigina „ajalooline looduslik püha-
paik“. Niisamuti on metsakaitseorganisatsioonidel olnud tugev mõju sellele, kui olu-
lisel kohal on tavainimese jaoks looduse kaitse, mille all enamasti peetakse silmas
metsa. Siinjuures ei ole muidugi tegemist mingi suvalise, vaid spetsiifiliselt Eesti
metsaga ning tänu neile konfliktidele ja nendega kaasnevale retoorikale, kuid ka
kohalike ideoloogide, kirjanike, loovisikute ja maausu esindajate panusele on Eestis
nüüdseks välja kujunenud teatud normatiivne hoiak loodusesse (Remmel ja Jonuks,
ilmumas), mis ajaloolisest ja laiemast perspektiivist on mõjutatud romantismist
(Thurfjell 2020), tänapäevasest ja kohalikumast aspektist aga peamiselt rahvustun-
netusest (Jonuks ja Remmel 2020; Kaljundi 2019). Sellise hoiaku puudumist tajutakse
negatiivsena – sisuliselt on tekkinud sotsiaalne surve armastada loodust kindlal vii-
sil, mis lähtub eelkõige loodusest distantseerunud linnainimese romantiseeritud ja
põgusast looduskogemusest.

Ehkki ametkondlikul tasandil on LKK konfliktide ennetamiseks ja haldamiseks loo-
dud mitmesuguseid mehhanisme, näiteks nagu kaasamisprotseduurid ja planeeringute
avalikustamine, puhkevad need ikkagi. Ilmselt ei olegi võimalik konflikte täielikult
ennetada ning see ei peaks olema ka eesmärk. Eriarvamusi ja -meelsust on nähtud
keskkonnakommunikatsiooni olulise alusena (Low 2008; Päll 2021b) – nende kaudu
ilmnevad maailmaga suhestumise viisid ning nende lubamine ja teadvustamine kom-
munikatsioonis võimaldab vältida sumbunud ja hermeetilist diskussiooni.

Konfliktidel on oluline roll kultuuris uute tähenduste ja mehhanismide esiletoo-
miseks ja katsetamiseks. Parafraaseerides Juri Lotmani, ei tee dialoogi viljakaks või
edasiviivaks ühisosa, mida vestluspartnerid jagavad, vaid see, kus nad on eri meelt
(vt Lotman 1990, 143). Konflikte on võimalik võrrelda ka kultuurilise plahvatuse hetke-
dega, mil on kõige suurem potentsiaal uute tähenduste ja tõlgenduste tekkeks ja mis
on seega kultuuri püsimiseks samavõrd vajalikud kui järjekindlad, säilitavad protses-
sid (vt Lotman 2009, 10). Eelkirjeldatud LKK konfliktid pakkusid mitmeid selliseid näi-
teid: unustatud pärimuse taastõlgendamine hiiesõdades, kohalooma (*place-making*)
kohaliku tasandi konfliktides või uute kaasamisvõimaluste juurutamine metsakonf-
likti tulemusena. Seega on LKK konfliktide mõistmine esmaseks eelduseks, et neid
nügida konstruktiivsema ja sisulisema dialoogi poole.

Allikad

Annist, Aet. 2020. „Introduction: Performance, Power, Exclusion, and Expansion in Anthropological
Accounts of Protests.“ – *Conflict and Society* 6 (1): 183–200.
<https://doi.org/10.3167/arcs.2020.060111>.

Annast, Laura, Lona Päll ja Anne-Liis Rämson. 2022a. „Keskkonnakonflikti elueast meedias:
Haabersti remmelga ja tselluloositehase konfliktide ajajoonte kaardistamine.“ – *Eesti*

Rahvusraamatukogu digilabori juhtumiuuringud. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/6NFZ5>. Ilmumas.

———. 2022b. „Millest kõneldakse Haabersti remmelga ja tselluloositehase vastasseisudes: meediakajastuse teemade kaardistamine.“ – *Eesti Rahvusraamatukogu digilabori juhtumiuuringud*. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/6DR9F>. Ilmumas.

Annus, Epp. 2022. „A Post-Soviet Eco-Digital Nation? Metonymic Processes of Nation-Building and Estonia's High-Tech Dreams in the 2010s.“ – *East European Politics and Societies and Cultures* 36 (2): 399–422. <https://doi.org/10.1177/0888325420958138>.

Bennett, Lance W. ja Alexandra Segerberg. 2013. *The Logic of Connective Action. Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139198752>.

Bruns, Axel. 2018. *Gatewatching and News Curation: Journalism, Social Media, and the Public Sphere*. Peter Lang Publishing.

Boulding, Kenneth E. 1962. *Conflict and Defense*. New York: Harper & Row.

Brüggemann, Karsten ja Andres Kasekamp. 2008. „Ajaloopoliitika ja „monumentide sõda“ Eestis.“ – *Monumentaalne konflikt. Mälu, poliitika ja identiteet tänapäeva Eestis*, koostanud Pille Petersoo ja Marek Tamm, 70–91. Tallinn, Varrak.

Clarke, Tracy Lee ja Tarla Rai Peterson. 2015. *Environmental Conflict Management*. SAGE Publications.

Cox, Robert ja Phaedra C. Pezzullo. 2017. *Environmental Communication and the Public Sphere*. Sage Publications Inc.

Daniels, E. Steven ja B. Gregg Walker. 2001. *Working Through Environmental Conflict: the Collaborative Learning Approach*. Praeger Paperback.

Dawson, Jane I. 2000. „The Two Faces of Environmental Justice: Lessons from the Eco-nationalist Phenomenon.“ – *Environmental Politics* 9 (2): 22–60. <https://doi.org/10.1080/09644010008414523>.

Douglas, Leo R. ja Diogo Verissimo. 2013. „Flagships or Battleships: Deconstructing the Relationship between Social Conflict and Conservation Flagships Species.“ – *Environment and Society: Advances in Research* 4: 98–116.

Eesti Päevaleht. 2001. „Vald plaanib püha hiie tagastamist pärijale.“ – *Eesti Päevaleht*, 12. oktoober 2001. <https://epl.delfi.ee/artikkel/50898253/vald-plaanib-puha-hiie-tagastamist-parijale>.

EMA. 2018. „Eesti Metsa Abiks: kust me tuleme ja kuhu läheme.“ Esitlus 18. detsembril 2018 Riigikogus. Vaadatud: 3. aprill 2022. https://www.eestimetsaabiks.ee/wp-content/uploads/2018/12/EMA_presentatsioon2016-1018.pdf.

Erik, Ants. 2019. „Killustunud looduskaitse õõnestab riigi alustalasid.“ – *Põllumajandus.ee*. Vaadatud: 3. aprill 2022. <https://www.pollumajandus.ee/uudised/2019/05/30/ants-erik-killustunud-looduskaitse-oonestab-riigi-alustalasid>.

Gutslaff, Johannes. 1648. *Kurtzer Bericht und Vnterricht von der Falsch-heilig genandten Bäche in Lieffland Wöhhand*. Dorpat: H. Ohm.

Hafstein, Valdmar. 2012. „Cultural Heritage.“ – *A Companion to Folklore*, toimetanud Regina F. Bendix ja Hasan-Rokem Galit, 500–519. Oxford: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118379936.ch26>.

Hansen, Anders. 2019. *Environment, Media and Communication*. Routledge.

Hutchins, Brett ja Libby Lester 2015. „Theorizing the enactment of mediatized environmental conflict.“ – *International Communication Gazette* 77 (4): 337–358.
<https://doi.org/10.1177/1748048514568765>.

Jaakson, Tiina ja Marju Kaasik. 2019. „Dendroloogia selts: hõberemmelgat ei peaks säilitama.“ – *ERR.ee*, 25. juuni.
<https://www.err.ee/604045/dendroloogia-selts-hoberemmelgat-ei-peak-sailitama>.

Jehn, Karen A. 2014. „Types of Conflict: the History And Futuure of Conflict Definotons and Typologies.“ – *Handbook of Conflict Managment Research*, toimetanud O. B. Ayoko, N. M. Ashkanasy ja K. A. Jehn, 3–18. Cheltenham ja Northampton: Edward Elgar.

Jonuks, Tõnno ja Atko Rimmel. 2020. „Metsarahva kujunemine – Retrospektiivne vaade müüdi loomele.“ – *Keel ja Kirjandus* 63 (6): 459–482. <https://doi.org/10.54013/kk751a1>.

Kaasik, Ahto. 2018. *Rüüstatud pühapaigad*. Hiite Maja SA.
https://hiis.ee/files/ryustatud_pyhapaigad_2018.pdf.

Kaljundi, Linda. 2019. „Eestlus – loodusrahvamüüt keskkonnakriisi ajastul.“ – *Vikerkaar* 34 (9), 114–117.

Kangur, Mihkel. 2018. „Teadlane teab: mitte-minu-tagahoovis-suhtumise taga on reaalsed mured.“ – *ERR.ee*, 11. juuni. <https://novaator.err.ee/838038/teadlane-teab-mitte-minu-tagahoovis-suhtumise-taga-on-reaaled-mured>.

Kangur, Mihkel, Toomas Trapido, Ahto Kaasik, Ave Tuisk, Paavo Eensalu, Riinu Lepa, Liina Järviste, Liisa Puusepp ja Piret Räni. 2020. *Tervikliku eluviisi alused. Gaia hariduse käsiraamat*. Tartu.

Kartau, Mari. 2020. „Metsakaitsjate tagant paistavad Gazpromi huvid ja raha.“ – *Maaleht*, 8. oktoober. <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/91264533/metsakaitsjate-tagant-paistavad-gazpromi-huvid-ja-raha>.

Koppelmaa, Külli. 2020. „Vallavalitsus ja RMK ei leidnud Aruküla männiku osas kompromissi.“ – *Sõnumitooja*, 4. märts. <https://sonumitooja.ee/vallavalitsus-ja-rmk-ei-leidnud-arukula-manniku-osas-kompromissi/>.

Krotz, Friedrich ja Andreas Hepp. 2011. „A Concretization of Mediatization: How ‘Mediatization Works’ and Why Mediatized Worlds are a Helpful Concept for Empirical Mediatization Research.“ – *Empedocles: European Journal for the Philosophy of Communication* 3 (2): 137–152.
https://doi.org/10.1386/ejpc.3.2.137_1.

Kukk, Toomas. 2010. „Soodesõda ei lõpe kunagi.“ – *Eesti Loodus* 61 (9): 34–39.

Kuusik, Susanna. 2021. „Kogukondade kaasamine metsanduslike otsuste tegemisel.“ Magistritöö. Juhendanud Esta Kaal. Tallinna Ülikool, Balti filmi, meedia ja kunstide instituut.

Kõiv, Henri. 2020. *Tehas, mis lõhestas ühiskonna*. Vaadatud: 5. jaanuaril 2022.
<https://tehas.vikerkaar.ee/>.

Kütt, Auli. 2007. „Maarahva pühade puude ja puistutega seotud käitumishormid.“ – *Looduslikud pühapaigad. Väärtused ja kaitse*. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetised 36, toimetanud Heiki Valk, 185–212. Tartu.

Laane, Aleksander. 2020. „Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit on valinud.“ – *Facebook*. Vaadatud: 18. oktoober 2022. <https://www.facebook.com/aleksander.laane/posts/pfbid037bA7YzHbA7PXsGvrfom3itxm53CCCEA9TdANYfnq9kLQV9ieMBUSfsH4ZtJu8MyKL>.

Larin, Lea. 2018. „Eesti Metsa Abiks.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 27. juuli.
<https://sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/eesti-metsa-abiks/>.

Lehtsaar, Tõnu. 2015. *Suhtlemiskonflikti psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lester, Libby ja Brett Hutchins. 2012. „The Power of The Unseen: Environmental Conflict, the Media and Invisibility.“ – *Media, Culture and Society* 34 (7): 847–863.

Liivik, Olev. 2022. „Vastuseisust protestideni: võitlus fosforiidikaevanduste vastu 1970. ja 1980. aastate Eestis.“ – *Methis. Studia humaniora Estonica*, nr 30. *Keskkondluse erinumber*, toimetanud Ulrike Plath, Elle-Mari Talivee ja Kadri Tüür, 132–155. <https://doi.org/10.7592/methis.v24i30.22110>.

Lotman, Yuri 1990. *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. New York: I. B. Tauris.

———. 2009. *Culture and Explosion*. Berlin ja New York: Walter de Gruyter GmbH & Co.

Low, David. 2008. „Dissent and Environmental Communication: A Semiotic Approach.“ – *Semiotica*, 172 (1/4): 47–64.

Lõhmus, Asko. 2017. „Mida on näidanud aasta metsapoleemikat.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 1. september. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/mida-on-naidanud-aasta-metsapoleemikat/>.

———. 2018. „Metsapoleemika teine aasta: rägastiku võim.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 14. september. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/metsapoleemika-teine-aasta-ragastiku-voim/>.

———. 2019. „Metsapoleemika kolmandal aastal ronisid kollid kapist välja.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 30. august. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/metsapoleemika-kolmandal-aastal-ronisid-kollid-kapist-valja/>.

———. 2020. „Metsapoleemika neljas aasta: aeg rääkida riigist.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 4. september. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/metsapoleemika-neljas-aasta-aeg-raakida-riigist/>.

———. 2021. „Metsapoleemika viiendal aastal tehtu mets puust ja punaseks.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 22. oktoober. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/metsapoleemika-viendal-aastal-tehti-mets-puust-ja-punaseks/>.

Maavalla Koda. 2001. „Hiitest.“ – *Maavalla Koda* (veebileht). Vaadatud: 3. aprill 2022. <https://www.maavald.ee/hiis/yld/hiitest/9-hiitest>.

———. 2002. „Tammealuse hiis“ – *Maavalla Koda* (veebileht). Vaadatud: 10. august 2022 <https://www.maavald.ee/hiis/hiied/mahu-kihelkond/20-tammealuse-hiis>.

———. 2009. „Rändnäitus tutvustab looduslikke pühapaiku.“ – *Maavalla Koda* (veebileht). Vaadatud: 3. aprill 2022. <https://www.maavald.ee/hiis/yld/hiitest/2867-randnaitus-tutvustab-looduslikke-pyhapaiku>,

———. 2014. „Pöördumine looduslike pühapaikade kaitseks.“ – *Maavalla Koda* (veebileht). Vaadatud: 3. aprill 2022. <https://www.maavald.ee/hiis/yld/poordumine-looduslike-puhapaikade-kaitseks>.

Mattson, Toomas. 2010. „RMK raiub riigimetsi tuleviku arvelt.“ – *Riigikontroll* (veebileht). Vaadatud 17.10.2022. <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/567/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>.

Metsatööl. 2020. „Koduhiite kaitse.“ – *YouTube*. Vaadatud 15. oktoobril 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=Q2XBpREQow>.

MTÜ Rannamänniku kaitseks. 2021. „MTÜ Rannamänniku kaitseks organiseeritud koosoleku protokoll Kabli Seltsimajas teemal „Mida teha kogukonna metsade ehk nn KAH-aladega?““ Vaadatud: 2. detsember 2021. <https://media.voog.com/0000/0047/7518/files/12.02.2021%20Kabli%20Seltsimajas%20toimunud%20KAH-alade%20koosoleku%20protokoll.pdf>.

Mutso, Lauri. 2020. „Kohus peatas kogukonna vastuseisu tõttu rannikumetsa raie.“ – *Pärnu Postimees*, 3. detsember, <https://parnu.postimees.ee/7124536/kohus-peatas-kogukonna-vastuseisu-tottu-rannikumetsa-raie>.

Nigul, Jaak. 2020. „Miks Gazprom Eesti metsi kaitsta tahab?“ – *Eesti Ekspress*, 18. juuni. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/90186769/miks-gazprom-eesti-metsi-kaitsta-tahab>.

Niinemets, Ülo. 2020. „Talupojatarkuse jälgedel II.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 6. november. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/talupojatarkuse-jalgedel-ii/>.

Nisbet, Matthew C. ja Dietram A. Scheufele. 2009. „What’s Next for Science Communication? Promising Directions and Lingering Distractions.“ – *American Journal of Botany*, 96 (10): 1767–1769.

Oring, Elliott. 2008. „Legendary and the Rhetoric Truth.“ – *Journal of American Folklore* 121 (480), 127–166.

Ots, Aarne. 1999. „Metsasõda?“ – *Eesti Loodus* 5: 191.

Papacharissi, Zizi ja Maria de Fatima Oliveira. 2012. „Affective News and Networked Publics: The Rhythms of News Storytelling on #Egypt.“ – *Journal of Communication* 62 (2), 266–282. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01630.x>

Papacharissi, Zizi. 2015. *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*. New York: Oxford University Press.

Peers, Eleanor. 2015. „Soviet-Era Discourse and Siberian Shamanic Revivalism: How Area Spirits Speak through Academia.“ – *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses*. EASA Series 26, toimetanud Kathryn Rountree, 110–129. Oxford: Berghahn.

Pinkley, Robin L. 1990. „Dimensions of the Conflict Frame: Disputant Interpretations Of Conflict.“ – *Journal of Applied Psychology* 75, 117–128.

Pungas-Kohv, Piret, Riste Keskaik, Marko Kohv, Kalevi Kull, Tõnu Oja ja Hannes Palang. 2015. „Interpreting Estonian Mires: Common Perceptions and Changing Practices.“ – *Fennia* 193 (2): 242–259. <https://doi.org/10.11143/48089>.

Päll, Lona. 2021a. „Euroahistamine, metsasõda ja remmelgas.“ – *Sirp. Eesti Kultuurileht*, 9. aprill, <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/euroahistamine-metsasoda-ja-remmelgas/>

———. 2021b. „The Role of Place-lore in Environmental Conflict Discourse: The Case of Paluküla Sacred Hill in Estonia.“ – *Journal of Ethnology and Folkloristics* 15 (2): 198–220. <https://doi.org/10.2478/jef-2021-0024>.

Postimees. 2017. „Postimehe loetumad lood aastal 2017.“ – *Postimees*, 30. detsember 2017. <https://www.postimees.ee/4351103/postimehe-loetumad-lood-aastal-2017>.

Rallmann, Merle. 2020. „Eesti Metsa Abiks pöördus luitemetsa raie pärast rahvusvahelise järelevalvaja poole.“ – *Pärnu Postimees*, 5. detsember. <https://parnu.postimees.ee/7125981/eesti-metsa-abiks-poordus-luitemetsa-raie-parast-rahvusvahelise-jarelevalvaja-poole>.

Ratassepp, Priit. 2021. „Meie metsad tuleb vabastada turumajandusest.“ – *Postimees*, 5. mai. <https://arvamus.postimees.ee/7240280/priit-ratassepp-meie-metsad-tuleb-vabastada-turumajandusest>.

Remmel, Atko ja Tõnno Jonuks. 2021. „From Nature Romanticism to Eco-Nationalism: The Development of the Concept of Estonians as a Forest Nation.“ – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, nr 81, 33–62. https://doi.org/10.7592/FEJF2021.81.remmel_jonuks.

———. Illumas. „On Norms in Human-Nature Relationships.“ – *Journal of Religion, Nature and Culture*.

- Rennit, Mirjam. 2022. „Tõlkides kliimamuutusi: kliimaliikumised ja aktivistid Eestis.“ Magistritöö. Juhendanud Aet Annist. Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, Kultuuriteaduste instituut, Etnoloogia osakond.
- Ringvee, Ringo. 2017. „Survival Strategies of New Religions in a Secular Consumer Society: A Case Study from Estonia.“ – *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 20 (3): 57–73. <https://doi.org/10.1525/nr.2017.20.3.57>.
- RMK. 2021. „Hädemeeste-Ikla maantee äärsete riigimetsade majandamisest. Koosoleku protokoll.“ Vaadatud: 7. oktoober 2021. <https://media.voog.com/0000/0047/7518/files/Koosoleku%20protokoll%20Kabli%20seltsimaja.pdf>.
- Scheufele, Dietram A. ja David Tewksbury. 2007. „Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models.“ – *Journal of Communication* 57 (1): 9–20. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x>
- Sepp, Andres. 2021. „Andres Sepp: lageraiemajandus või püsimetsandus?“ – *Postimees*, 7. detsember. <https://arvamus.postimees.ee/7402421/andres-sepp-lageraiemajandus-voi-pusimetsandus>.
- Szilágyi, Tamás. 2015. „Emerging Identity Markets of Contemporary Pagan Ideologies in Hungary.“ – *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses*. EASA Series 26, toimetanud Kathryn Rountree, 154–174. Oxford: Berghahn.
- Thurfjell, David. 2020. *Granskogsfolk: Hur naturen blev svenskarnas religion*. Stockholm: Norstedts.
- Tiido, Harri. 2021. „Kas puudel on õigus kohtusse pöörduda?“ – *ERR.ee*, 27. mai. <https://www.err.ee/1608226690/harri-tiido-kas-puudel-on-oigus-kohtusse-poorduda>.
- Vaarmari, Kärt, Elina Saunanen ja Siim Vahtrus. 2011. *Ajaloolised looduslikud pühapaigad. Õiguslik kaitstus ja selle edasised võimalused*. Keskkonnaõiguse keskus. Vaadatud: 3. aprill 2022. http://www.k6k.ee/files/Pyhapaigad_Oigusanalyyis.pdf.
- Virumaa Teataja*. 2001a. „Tammealuse hiie toetuseks kogutakse allkirju.“ 18. oktoober 2001. <https://virumaateataja.postimees.ee/2405505/tammealuse-hiie-toetuseks-kogutakse-allkirju>.
- . 2001b. „Samma hiis jääb ühismaaks.“ 16. november 2001. <https://virumaateataja.postimees.ee/2406447/samma-hiis-jaab-uhismaaks>.
- Västrik, Ergo-Hart. 2015. „In Search of Genuine Religion. The Contemporary Estonian Maausulised Movement and Nationalist Discourse.“ – *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses*, toimetanud Kathryn Rountree, 130–153. Oxford: Berghahn. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qctm0.11>.

Tõnno Jonuks – PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhtivteadur ja Tallinna ülikooli teadur. Tema peamised uurimisteemad on olnud (esi)ajalooline religioon ning pühapaikade uuringud. Jonuks on algatanud rahvusvahelise konverentsisarja Läänemere-ruumi pühapaikade teemal, koostanud eksperthinnanguid pühapaikade kohta ning avaldanud mitmeid teemakohaseid artikleid.
E-post: tonno.jonuks[at]folklore.ee

Atko Remmel – PhD, Tartu Ülikooli usuteaduskonna religiooniuuringute kaasprofessor ja Tallinna ülikooli teadur. Tema peamised uurimisteemad on mittereligioossus, Nõukogude perioodi religioonipoliitika, ilmalikustumine ja religiooni muutumine ning religiooni ja looduse kokkupuutepunktid. Remmel on avaldanud teadusartikleid neil teemadel ning on koguteose „Freethought and Atheism in Central and Eastern Europe: The Development of Secularity and Non-religion“ (2020) üks koostajatest.
E-post: atko.remmel[at]ut.ee

Lona Päll – MA, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu ülikooli semiootika osakonna nooremteadur. Tema uurimistöökeskendub rahvapäraste narratiivide kasutamisele keskkonnakonfliktides. Lisaks teadustegevusele on ta osalenud mitmetes rakenduslikes keskkonnahariduse, looduskaitse või muinsuskaitsega seotud projektides.
E-post: lona.pall[at]ut.ee

Ulla Kadakas – MA, arheoloog ja muinsuskaitse ja konserveerimise eriala doktorant Eesti Kunstiakadeemias. Tema uurimisteema on arheoloogiapärandi kaitse ja korralduse ajalugu Eestis. Aastatel 2005–2021 töötas ta Muinsuskaitseametis, alates 2013. aastast arheoloogiapärandi (sh looduslikud pühapaigad) valdkonna juhina.
E-post: ulla.kadakas[at]gmail.com

Warlike Protection – Conflicts in Shaping the Preservation of Natural and Cultural Heritage

Tõnno Jonuks, Lona Päll, Atko Rimmel, Ulla Kadakas

Keywords: conflict, sacred natural sites, “forest war”, environment communication, conflictology

This paper studies examples of the protection of natural or cultural objects in Estonia developing into sharp conflicts during the past couple of decades. Various mechanisms have been developed to avoid, prevent and solve conflicts, yet sharp oppositions still occur. Our aim is not to provide yet another methodology of conflict solving, but rather to look behind it: who participates in such conflicts, what their reasons and arguments are, what kind of rhetoric they use. Such an approach proceeds from Juri Lotman’s suggestion that it is not agreements, but contradictions that make a dialogue fruitful.

The case studies discussed in the paper range from folkloric sacred sites to the protection of forest and natural objects in urban environments. In all examples, we could observe the presence of two parties that we call the ‘developers’ and the ‘protectors’. In all cases, the developers found themselves in the middle of a conflict they had not foreseen and could not handle, as their only purpose was to develop the initial project, be it a building, forest clearing or the like. In terms of conflict management, ‘developers’ have always been followers of the conflict, reacting to it, but not leading it. The other side, ‘protectors’, consists of an amorphous group of people, some of whom are local inhabitants, while others participate in the protection because of their world view, moral or ideological reasons. In all cases observed it is the ‘protectors’ who lead it to a conflict – mostly as they are un-institutionalised, and thus less visible, so in order to become an equal partner and force developers into a discussion, they use conflict rhetoric and methods. Conflicts are usually expanded in public and on social media in the form of short and easy-to-read messages. Mediatisation is the main characteristic of contemporary conflicts and is adopted by both sides.

Our cases demonstrate that a clear and uniform narrative is important in order to control a conflict and make the other side accept it. Protection of folkloristic sacred sites has been guided by Maavalla Koda, a representative body of a leading contemporary pagan organisation in Estonia. Likewise, protecting forests from clearcutting has been directed by grass-root organisations. In the case of the folkloric sacred sites, the protectors have been successful and the developments have been stopped in almost all cases. Avoiding forest clearcutting has not been so unambiguously successful, but the aggressive rhetoric and active public campaigns have certainly influenced the public opinion in Estonia. Other cases, in which there have been no organisations in the background and that have lacked a common narrative, e.g. protecting a white willow in Tallinn’s suburb of Haabersti, have not been successful. Due to the missing common narrative and lack of a leader, several persons or groups were trying to act as leaders and distribute their message, which ended with a mixture of dissimilar statements, which eventually led to the protectors losing their credibility.

The core of such conflicts lies in a collision of different worldviews, characterised by opposing rhetoric, in which one party is using economical reasoning, while the arguments of the other are based on nature conservation, protecting of cultural and national values, and mixed with spiritual claims. Such different standpoints lead any discussion into a situation of opposition in which a compromise and solutions are difficult or even impossible to find. However, in Metsapoole the local dwellers, who

acted against the State Forest Management Centre, deliberately excluded any spiritual arguments. Choosing rational rhetoric let them speak the same “language” as the Forest Management authorities and the conflict ended with a reappraisal of the plans of the State Forest Management Centre.

There certainly are multiple reasons why conflicts arise in protecting natural and cultural objects. In addition to differences in world views, the effects of NIMBY attitudes or personal disagreements are obvious. Still, often the cases follow a similar pattern in which the conflict is brought to the public and is guided by social media and media rules. In this process, emotional arguments become more important than rational ones, which deepens the gap between the two sides involved in the conflict.

Tõnno Jonuks – PhD, Research Professor at the Estonian Literary Museum and Researcher at Tallinn University. His main research concerns (pre)historical religion and sacred sites. Jonuks has initiated an international conference series about sacred sites around the Baltic Sea, authored several expert opinions about sacred sites and published multiple academic articles on this subject.

E-mail: tonno.jonuks[at]folklore.ee

Atko Remmel – PhD, Associate Professor of Religious Studies at the School of Theology and Religious Studies at the University of Tartu, and Senior Researcher at Tallinn University. His main research interests include non-religion, Soviet religious politics, secularisation and religious change, and the entanglement between religion and nature. Remmel has published extensively on these topics and is one of the co-editors of *Freethought and Atheism in Central and Eastern Europe: The Development of Secularity and Non-religion* (2020).

E-mail: atko.remmel[at]ut.ee

Lona Päll – MA, is a PhD candidate in semiotics at the University of Tartu. She is Junior Researcher at the Estonian Literary Museum and at the Department of Semiotics at the University of Tartu. Her research focuses on ideological usage of vernacular interpretations in the context of environmental conflicts. In addition to research activities, she has participated in various practical projects concerned with environmental education, nature protection, and heritage management.

E-mail: lona.pall[at]ut.ee

Ulla Kadakas – MA, is an archaeologist and PhD candidate in conservation and heritage management at the Estonian Academy of Arts. Her research focuses on the history of archaeological heritage protection and management in Estonia. From 2005 to 2021, she worked at the Estonian National Heritage Board, starting from 2013 as Director of the field of archaeological heritage (including natural sites).

E-mail: ulla.kadakas[at]gmail.com